

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ, ЯКІ Є СУСПІЛЬНИМ НАДБАННЯМ

Тетяна Коваленко,

старший науковий співробітник Центру експертних досліджень НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, атестований судовий експерт

У широкому значенні суспільне надбання є множинністю об'єктів інтелектуальної власності, які можуть вільно використовуватися будь-якою особою. У вузькому — суспільне надбання є підмножиною об'єктів інтелектуальної власності, які ніколи не охоронялися й/чи перестали охоронятися у зв'язку із закінченням або припиненням строку дії майнових прав.

Метою цієї роботи є роз'яснення щодо використання творів, які є суспільним надбанням.

Законодавство всіх країн світу у сфері авторського права намагається знайти рівновагу між правами, що надаються авторам, і правами суспільства на доступ до цих творів та їх використання. Адже необхідно надати можливість і авторам отримувати користь від доступу до їхніх робіт. Водночас, існують і такі твори, які є надбанням людства. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі — Закон), «суспільне надбання — твори і об'єкти суміжних прав, строк дії авторського права і (або) суміжних прав на які закінчився» [2]. Суспільне надбання та обмеження авторського права забезпечують таку рівновагу між правами авторів і правами суспільства.

Насамперед необхідно з'ясувати, хто є суб'єктом авторського права та що є об'єктом авторського права.

Відповідно до ст. 7 Закону, «Суб'єктами авторського права є автори творів, зазначених у частині першій стат-

ті 8 цього Закону, їх спадкоємці та особи, яким автори чи їх спадкоємці передали свої авторські майнові права» [2].

Об'єктами авторського права відповідно до ст. 8 Закону, є «твори у галузі науки, літератури і мистецтва, а саме: 1) літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо); 2) виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори; 3) комп'ютерні програми; 4) бази даних; 5) музичні твори з текстом і без тексту; 6) драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки; 7) аудіовізуальні твори; 8) твори образотворчого мистецтва; 9) твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва; 10) фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії; 11) твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби тощо; 12) ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності; 13) сценічні обробки творів, зазначених у п. 1 цієї частини, і обробки фольклору, придатні для сценічного показу; 14) похідні твори; 15) збірники творів, збірники обробок фолькло-

ру, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за добором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини; 16) тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів; 17) інші твори» [2].

Охороні підлягають всі перелічені об'єкти авторського права (твори) — оприлюднені чи не оприлюднені, завершені або ні, незалежно від їх призначення, жанру, мети, обсягу тощо. Правова охорона цих творів поширюється лише на форму їх вираження, проте не поширюється на будь-які ідеї, теорії, методи, процеси, способи, теорії тощо, навіть якщо вони відтворені у творі.

Існують і обмеження щодо об'єктів авторського права. Так, відповідно до ст. 10 Закону, не можуть бути об'єктами авторського права «а) повідомлення про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної прес-інформації; б) твори народної творчості (фольклор); в) видані органами державної влади у межах їх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти тощо) та їх офіційні переклади; г) державні символи України, державні нагороди; символи і знаки органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань; символіка територіальних громад; символи та знаки підприємств, установ та організацій; д) грошові знаки; е) розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники та інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності

і на які поширюється право *sui-generis** (своєрідне право, право особливого роду)» [2]. Ці пункти ст. 10 Закону мають примітку. Державні символи України, символіка та нагороди, грошові знаки, знаки підприємств тощо, тобто об'єкти перелічені у пунктах г) та д), мають статус авторського твору на стадії їх розробки й охороняються відповідно до Закону. Після їх офіційного затвердження вони втрачають такий статус і вже не є об'єктами авторського права.

У статтях 21, 22, 23, 24, 25, 26 Закону передбачені умови вільного використання творів, цитат, уривків, копіювання та репрографічного відтворення з метою навчання, дослідження тощо. Однак таке використання має свої обмеження, оскільки авторське право має строк дії. Авторське право на твір виникає внаслідок його створення та починає діяти від дня створення твору. Авторське право діє протягом усього життя автора твору та протягом 70 років після його смерті. У ст. 28 Закону надані роз'яснення щодо строку дії авторського права на твори створені у співавторстві, на твори реабілітованих авторів, на твори, оприлюднені під псевдонімом або анонімно, на твори, що оприлюднені послідовно у часі тощо. Ці умови визнаються всіма країнами, які підписали Бернську конвенцію про охорону літературних і художніх творів, ратифікована вона і Україною. Якщо об'єкт авторського права не є суспільним надбанням, це означає, що на нього поширюється режим права інтелектуальної власності, що може бути реалізований через використання механізмів авторського права.

Права на використання об'єкта авторського права будь-якою особою без виплати винагороди правовласнику дуже обмежені. Та після закінчення

* *Sui generis* (суй генерис; лат. своєрідний, неповторний) — латинський вислів, який означає унікальність правової конструкції (акту, закону, статусу тощо), котра, попри наявність певної схожості з іншими подібними конструкціями, цілком не має прецедентів [3].

терміну дії відповідних майнових прав, у різних країнах він становить від 50 до 90 років після смерті автора, авторський твір автоматично стає суспільним надбанням, тобто право на його використання починає належати будь-якій зацікавленій особі. При цьому за спадкоємцями автора лишаються немайнові права. Аналізуючи ст. 269 Цивільного кодексу України, варто зазначити, що особисті немайнові права — це юридично гарантовані можливості, які довічно належать кожній фізичній особі за законом і характеризуються немайновістю та особистістю — «1. Особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження або за законом. 2. Особисті немайнові права фізичної особи не мають економічного змісту. 3. Особисті немайнові права тісно пов'язані з фізичною особою. Фізична особа не може відмовитися від особистих немайнових прав, а також не може бути позбавлена цих прав. 4. Особистими немайновими правами фізична особа володіє довічно» [1].

Перехід творів у суспільне надбання закріплений у ст. 30 Закону — «1. Закінчення строку дії авторського права на твори означає їх перехід у суспільне надбання. 2. Твори, які стали суспільним надбанням, можуть вільно, без виплати авторської винагороди, використовуватися будь-якою особою, за умови дотримання особистих немайнових прав автора, передбачених статтею 14 цього Закону. 3. Кабінетом Міністрів України можуть встановлюватися спеціальні відрахування до фондів творчих спілок України за використання на території України творів, які стали суспільним надбанням» [2].

До суспільного надбання також зазвичай, належать роботи, які були створені до того, як положення про майнові права авторів на твори були включені до законодавств. Прикладом можуть бути твори В. Шекспіра та Л. ван Бетховена або винаходи Архі-

меда, при цьому переклади робіт В. Шекспіра або винаходи із використанням розрахунків та теорем Архімеда можуть бути захищені авторським правом.

Твір стає суспільним надбанням, коли:

- 1) завершується термін дії авторського права;
- 2) твір не відповідає вимогам надання правової охорони, тобто не є об'єктом авторського права.

Отже, суспільним надбанням є всі твори, які не охороняються авторським правом і тому доступні для використання без дозволу автора та необхідності оплати за використання твору. Це означає, що твори, які належать до суспільного надбання, можна вільно копіювати, розповсюджувати, адаптувати, виконувати та демонструвати так, ніби вони належать суспільству. Будь-хто може використовувати твори, що стали суспільним надбанням, у будь-який спосіб. Наприклад, найвідоміша картина італійського художника, скульптора, архітектора, вченого, інженера епохи Відродження Леонардо да Вінчі «Мона Ліза» («Джоконда») може бути відтворена без сплати роялті за комерційне використання цього твору, який став суспільним надбанням, на плакатах, у книжках про мистецтво тощо.

Твори, що стали суспільним надбанням, використовуються різними авторами також для створення нових творів. Це стосується перекладів, адаптації, аранжувань, модифікацій тощо. Такий новий твір називається похідним. Варто звернути увагу, що похідний твір, навіть якщо він створений на основі твору, який належить до суспільного надбання, охороняється авторським правом. Тож, при використанні такого похідного твору необхідно отримати дозвіл його автора.

Наприклад, оригінальний текст повісті «Барышня-крестьянка», що була розпочата 19 та закінчена 20 вересня 1830 року (за два дні!) О. Пушкіним і

вперше опублікована у 1831 році, належить до суспільного надбання. Текст повісті може бути вільно використаний будь-ким. Однак, кінофільм «Барышня-крестьянка», створений у 1995 році як адаптаційна версія, досі охороняється авторським правом і не може бути виконаним без дозволу правовласника.

Не можна також забувати про суміжні права. У той час, як класичні музичні твори, створені, наприклад, В.-А. Моцартом, Л. ван Бетховеном чи П. Чайковським, є суспільним надбанням, їх сучасне виконання різними музикантами та записи цих виконань можуть охоронятися авторськими правами. Це означає, що будь-хто може виконувати ці музичні твори на публічних концертах або включати частини цих творів до нових музичних творів, але ніхто не має права копіювати, розповсюджувати, транслювати чи іншим способом використовувати записи композицій, що виконуються іншими музикантами без згоди останніх.

Суспільне надбання як у широкому, так і у вузькому значеннях є одним з основних елементів будь-якої системи забезпечення прав на інтелек-

туальну власність. Така система тим більш досконала, чим краще збалансовані інтереси творчих людей, творців об'єктів авторського права та суміжних прав, а також користувачів і суспільства взагалі. Якщо інтереси творчих людей враховані недостатньо, то суспільство ризикує втратити їхні творіння. Якщо недостатньо враховані інтереси виробників, суспільство може ніколи не побачити результати творчості. ♦

Список використаних джерел

1. *Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV (із змінами та доповненнями).*
2. *Закон України «Про авторське право і суміжні права» № 3793-XII від 23.12.1993 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1994. — № 13. — Ст. 64*
3. *[Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : http://ru.wikipedia.org/wiki/Sui_generis.*

Надійшла до редакції 10.10.2012 року